

Údery v pohraničí

Zaobchádzanie so žiadateľmi o azyl a s migrantmi na Ukrajine (skrátená verzia)

Copyright © 2010 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN:
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1)43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

Zhrnutie

Keď som povedal, že chcem požiadať o azyl, [slovenskí príslušníci pohraničnej stráže] odvetili „áno“, ale vzali nás späť na hranice [s Ukrajinou].... Prvú noc [po návrate] som strávil na hraniciach. Ľudia ma tam bili. Žiadal som o jedlo. Pohraničníci odvetili „fuck you“.... Udierali ma do srdca... aj do úst a do chrbta. Spadol som na zem a ďalej ma udierali.

- Pakistanský žiadateľ o azyl opisuje, ako s ním na Ukrajine zaobchádzali po jeho vyhostení zo Slovenska 21. mája 2010.

Dňa 1. januára 2010 vstúpila do platnosti readmisná dohoda medzi Európskou úniou a Ukrajinou, ktorá ustanovuje vrátenie občanov tretích krajín, ktorí do EÚ vstúpili cez Ukrajinu. Readmisné dohody sú v Európskej únii základným kameňom takzvanej stratégie externalizácie pre azyl a migráciu. Podstata tejto stratégie spočíva v tom, že tok migrantov a žiadateľov o azyl sa zastaví presunutím bremena a zodpovednosti za migrantov a žiadateľov o azyl na krajiny, ktoré s Úniou susedia, v tomto prípade na Ukrajinu. Takáto dohoda však predpokladá, že prijímajúca krajina zabezpečí porovnateľné zaobchádzanie a rešpektovanie práv, ako odovzdávajúca krajina. Ako ukáže táto správa, realita je iná.

Ukrajina má nefunkčný azylový systém, ktorý od augusta 2009 do augusta 2010 v priznávaní a poskytovaní ochrany utečencom úplne zlyhával a v čase písania tejto správy zápasí s nahromadenými žiadosťami, ktoré v uvedenom čase neboli spracované. Ukrajina však bola nielen neschopná alebo neochotná poskytnúť utečencom a žiadateľom o azyl účinnú ochranu, ale niektorých migrantov, vrátených zo susediacich krajín EÚ podrobila mučeniu a inému neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu.

Readmisná dohoda medzi EÚ a Ukrajinou ustanovuje pre vrátenie obsiahle konanie, vrátane zrýchleného konania pre jednotlivcov zadržaných v blízkosti hranice. Ochrana ľudských práv je však v danej dohode veľmi slabá a obmedzuje sa na stručné všeobecné ustanovenie, že žiadne z ustanovení dohody nepovoľuje žiadnej z jej strán porušiť svoje povinnosti vo vzťahu k azylovému právu a k dodržiavaniu ľudských práv.

Počas piatich rokov pred aktiváciou readmisnej dohody a po jej aktivácii investovala EÚ milióny eur do budovania kapacít na zastavenie nepravidielného príchodu migrantov a žiadateľov o azyl do EÚ na Ukrajinu. V rámci týchto zdrojov na budovanie kapacít sa síce určité prostriedky použili na azylové procedúry a prijímanie a integráciu žiadateľov o azyl

a utečencov, ich suma je však v porovnaní s peniazmi, ktoré EÚ investovala do posilnenia ukrajinskej hraničnej kontroly a zvýšenia jej schopnosti zadržiavať, zaistiť a vyhostiť neželaných migrantov, zanedbateľná. Hoci Ukrajina sa venuje budovaniu a rekonštrukciám zaistiťovacích zariadení, zdá sa, že nemá schopnosť alebo vôľu poskytnúť primeranú stravu migrantom, ktorých v súčasnosti zadržiava, pričom im účtuje náklady na ich vlastné zaistenie a ich prepravu medzi jednotlivými zariadeniami.

Keďže vykonávacie protokoly k readmisnej dohode EÚ v čase písania tejto správy, teda deväť mesiacov po formálnom nadobudnutí účinnosti dohody, ešte neboli uzavreté, susediace krajiny EÚ neformálne pracovali na základe bilaterálnych readmisných dohôd z deväťdesiatych rokov. Tieto dohody umožňujú skrátené konanie pre vrátenie migrantov, ktorí bez povolenia vstúpili na územie Poľska, Slovenska alebo Maďarska, ak boli zadržaní do 48 hodín od prekročenia hranice.

Zo 161 utečencov, migrantov a žiadateľov o azyl, s ktorými sme hovorili na Ukrajine, na Slovensku a v Maďarsku, 50 vo svojej výpovedi uviedlo, že boli vrátení zo Slovenska alebo z Maďarska. Väčšina z nich tvrdila, že po príchode do týchto krajín žiadali o azyl, ale ich prosby boli ignorované a oni boli urýchlene vyhostení. Táto prax porušuje právo žiadať o azyl, ktoré je obsiahnuté v záväznej Charte základných práv EÚ. Slovensko i Maďarsko navyše vrátili na Ukrajinu maloletých bez sprievodu, čím porušili svoj medzinárodný záväzok týchto maloletých chrániť.

Slovensko ani Maďarsko nedovoľujú nezávislé monitorovanie vrátenia migrantov a ani jedna z týchto krajín neposkytuje účinný opravný prostriedok, ktorý by migrantov chránil pred zlým zaobchádzaním pri vrátení. Podanie odvolania proti vyhosteniu zo Slovenska alebo z Maďarska nemá na vyhostenie odkladný účinok. Vrátené osoby nemajú prístup ani k minimálnym informáciám o zaistení a vrátení. Slovenské a maďarské úrady v praxi často migrantov uvedú do presvedčenia, že nebudú vrátení, prinútiť ich alebo podvodom navedú podpísať dokumenty, ktorým nerozumejú; tieto dokumenty sa potom použijú na ich vrátenie na Ukrajinu.

Počet občanov tretích krajín, o ktorých sa predpokladá, že prišli z Ukrajiny nelegálne a boli zadržaní na Slovensku a v Maďarsku, od roku 2008 trvale klesá a s ním klesá aj počet podaných žiadostí o azyl. Slovensko v roku 2008 zadržalo 978 migrantov, ktorí do krajiny vstúpili z Ukrajiny, 563 v roku 2009 a 203 od januára do 30. júna 2010. Drvivá väčšina bola vyhostená na Ukrajinu: 691 v roku 2008, 425 v roku 2009 a 140 počas prvých šiestich mesiacov roku 2010. Zostávajúci migranti neboli vrátení a niektorí vstúpili do azylového konania. Maďarsko na Ukrajinu vyhostilo 425 migrantov v roku 2008, 284 v roku 2009 a 164

od januára do 31. augusta 2010. V rovnakom čase v Maďarsku vstúpilo do azylového konania 555 migrantov, ktorí do krajiny prišli cez Ukrajinu, v roku 2008, 152 v roku 2009 a 21 do 31. augusta 2010. Takmer všetci štátni príslušníci tretích krajín boli vrátení na Ukrajinu v skrátenom konaní.

Viac ako polovica migrantov, s ktorými hovorili pracovníci Human Rights Watch a ktorí boli vrátení zo Slovenska alebo z Maďarska, uviedla, že po návrate na Ukrajinu boli bití alebo vystavení inému zlému zaobchádzaniu. Niektorí migranti a žiadatelia o azyl, vrátane maloletých, vierohodne opisovali, ako boli mučení počas svojho zaistenia Ukrajinskou štátnou hraničnou službou (UŠHS). Vo výpovediach sa vyskytovali svedectvá o tom, ako migrantom ukrajinskí predstavitelia v civilnom odevu počas výsluchov o sieťach prevádzačov dávali elektrické šoky. Muž z Iraku povedal o svojom výsluchu po zaistení ukrajinskou hraničnou službou na konci apríla 2010 nasledovné:

Boli k nám suroví. Bili nás, kopali, a nadávali nám. Dávali mi aj elektrické šoky. Dali mi ich do uší. Priznal som, že som chcel prekročiť hranice a že sme mali prevádzača. Boli štyria a mali jedného tlmočníka. Povedali, že sú z bezpečnostných síl, ale neboli v uniformách. Tlmočník bol Iračan. Myslel som, že sa mi zastaví srdce. Sedel som na stoličke. Priznal som všetko, ale mučiť ma neprestali.

Hoci organizácia Human Rights Watch nezastáva názor, že na Ukrajine sú migranti systematicky mučení, výpovede v tejto správe naznačujú, že k nemu dochádza. Mnohí migranti, ktorí mučení neboli, však uviedli, že ich bili, kopali, odopierali im jedlo, alebo s nimi inak neľudsky alebo ponižujúco zaobchádzali. Všetko sa pritom odohráva v atmosfére beztriestnosti, obeť sa boja zneužívania hlásiť a páchatelia nie sú braní na zodpovednosť.

Zaistenie migrantov

Vo všetkých zariadeniach sa na návštevu Human Rights Watch zjavne pripravili tak, aby centrá vyzerali lepšie. Dôležitejšie ako kozmetické úpravy, napríklad nové vrstvy farebného náteru, boli výpovede, ktoré sme počuli o zastrašovaní zaistených osôb v súvislosti s ich rozhovorom s pracovníkmi Human Rights Watch, a náznaky toho, že niektorí zaistení boli presunutí, prepustení alebo skrytí, aby sme sa s nimi nemohli stretnúť.

Okrem uvedeného sa zdá, že podmienky pre zaistených migrantov na Ukrajine sa za päť rokov od vydania našej predchádzajúcej správy o ukrajinských centrách zaistenia migrantov, *On the Margins: Rights Violations against Migrants and Asylum Seekers at the New Eastern*

Border of the European Union, významne zlepšili. V správe z roku 2005 sme dokumentovali subštandardné podmienky v zaisťovacích zariadeniach pre migrantov v celej Ukrajine, vrátane ich preplnenia, nehygienických zariadení, slabej výživy a obmedzeného prístupu k oddychu, prirodzenému svetlu a zdravotnej starostlivosti. Hoci mnoho z týchto otázok sa vyriešilo, v centrách zaistenia migrantov zostávajú vážne problémy, najmä zlé zaobchádzanie, nedostatok prístupu k azylovým konaniam pre zaistených, zaisťovanie maloletých, chýbajúce oddelené priestory pre nepríbuzných zaistených mužského a ženského pohlavia a pre maloletých a nepríbuzné dospelé osoby, korupcia a všeobecné, svojvoľné a neprimerané zneužívanie zaisťovania migrantov.

Všetky zariadenia, ktoré sme v roku 2010 navštívili, vyzerali čisto a upratane a počas našej návštevy ani jedno nebolo preplnené. Naopak, zariadenia na zaistenie, ktoré výskumníci Human Rights Watch navštívili v júni 2010, boli naplnené ani nie spolovice, a v niektorých prípadoch boli úplne prázdne.

Väčšina zo súčasných zaistených, s ktorými sme hovorili, sa vo väčšine miest nesťažovala na nedostatok hygieny alebo preplnenie. Najčastejšie sťažnosti sa týkali stravy, rovnako kvality aj množstva a nedostatočného prístupu k právnemu zastúpeniu, telefónom, internetu a televízii. Keď sa pracovníci Human Rights Watch pýtali súčasných a bývalých zaistených, ako s nimi dozorcovia a pracovníci zaisťovacích zariadení zaobchádzajú, najčastejšia odpoveď bola: „Niektorí dobre, niektorí zle.“ Väčšina obvinení zo zlého správania dozorcov v centrách zaistenia sa týkala kriku, strkania a používania rasových prívlastkov, niekedy kvôli opitosti alebo zlej nálade dozorcov.

Podľa rozhovorov s bývalými zaistenými boli najhoršie podmienky zaistenia a zaobchádzania so zaistenými v ukrajinských zariadeniach na krátkodobé zaistenie, nazvaných zvláštne vybavené priestory (ZVP), kam migrantov umiestňovala štátna hraničná služba bezprostredne po ich zadržaní. Podmienky sa postupne zlepšujú spolu s tým, ako sa migranti presúvajú zo ZVP do zariadení dočasného zaistenia, ktoré tiež prevádzkuje UŠHS, a odtiaľ do stredísk pre ubytovanie migrantov, ktoré prevádzkuje Ministerstvo vnútra. V nich sú podmienky a zaobchádzanie lepšie.

Migranti, s ktorými sme hovorili, a ktorí boli zaistení už skôr, opisovali niektoré z čistých a priestraných zariadení, ktoré sme navštívili v júni 2010 ako špinavé a preplnené ešte na konci roku 2009.

Hoci zaistenie migrantov je ohraničené na dobu najviac šesť mesiacov, mnohým migrantom nie je poskytnutá možnosť napadnúť zákonnosť ich zaistenia, pretože výrazne preťažené

ukrajinské súdy spravidla nie sú schopné prípady prerokovať skôr, ako šesť mesiacov uplynie. Vo viacerých prípadoch migranti uviedli, že im bolo vydané rozhodnutie o zaistení na šesť mesiacov, ale nikdy nepredstúpili pred súd a nebola im daná možnosť svoje zaistenie napadnúť. Mnohí, vrátane maloletých, uviedli, že príslušníci pohraničnej stráže sa im vyhrážali, že ich zaistia na celých šesť mesiacov ak nezaplatia úplatok.

Ukrajinské právo nebráni orgánom opätovne zaistiť migrantov krátko po ich prepustení zo zaistenia a držať ich v zaistení ďalších šesť mesiacov. Pracovníci Human Rights Watch stretli niekoľkých migrantov, ktorí boli zaistení viackrát.

Zaistení migranti nemajú na Ukrajine konzistentný a predvídateľný prístup k súdu alebo inému orgánu, ani prístup k právnomu zastúpeniu, ktoré by im umožnili svoje zaistenie napadnúť. Vo všeobecnosti sa navyše zaistenie migrantov a žiadateľov o azyl nie je posudzované tak, ako to vyžaduje medzinárodné právo. Human Rights Watch preto konštatuje, že zaistenie migrantov na Ukrajine je niekedy svojvoľné a teda v rozpore s medzinárodnými normami, ktorými je Ukrajina viazaná.

Nefunkčný azylový systém na Ukrajine

Hoci v auguste 2010 sa azylový systém, ktorý bol kvôli vnútropolitickému boju o moc od augusta 2009 paralyzovaný, formálne obnovil, je stále vo svojej podstate narušený. Azylový systém sa za 10 rokov osemkrát reštrukturalizoval, pričom každá zmena priniesla nové medzery v ochrane.

V rokoch 2007 a 2008 bolo podľa Štátneho výboru pre národnosti a náboženstvá (ŠVNN) podaných 2155 žiadostí. Toto číslo v roku 2009 pokleslo na 1233. ŠVNN udelil v roku 2007 azyl 33 žiadateľom, 125 v roku 2008 a 126 v roku 2009, kým oprávnenie na udeľovanie azylov v auguste 2009 nezaniklo. V decembri 2009 bolo na Ukrajine 2334 utečencov, z ktorých vyše polovicu tvorili Afganci.

ŠVNN a Regionálna migračná služba (RMS) už nemali oprávnenie azyly udeľovať, naďalej však zamietali žiadosti o azyl. Väčšinu žiadostí o azyl zamietli ako neprípustné alebo ako zjavne neopodstatnené, a to bez dôkladného posúdenia ich podstaty.

Vážnu prekážku fungovania azylového systému predstavovala skutočnosť, že predstavitelia Štátnej hraničnej služby neprekladali RMS žiadosti podané zaistenými žiadateľmi o azyl. Počet osôb, ktoré boli prepustené zo zariadení dočasného zaistenia z dôvodu, že ich žiadosti o azyl Regionálna migračná služba prijala, sa prudko znížil z 1114 v roku 2008 na

202 v roku 2009. Najväčší prepád v počte žiadostí o azyl podaných v roku 2009 nastal v Zakarpatskej oblasti na ukrajinskej západnej hranici, kde je zaistených viac žiadateľov o azyl ako na iných miestach, napríklad v Kyjeve.

Žiadatelia o azyl, s ktorými pracovníci Human Rights Watch hovorili, sa sťažovali, že ich pohovory s RMS boli povrchné, že tlmočníci boli často nekvalifikovaní, a že osoby, ktoré pohovory viedli, boli niekedy bezcitné a predpojaté. Afganec, ktorý mal z nášho pohľadu hodnovernú žiadosť nám povedal, že vypočúvajúci mu počas pohovoru povedal: „Na 100 percent vás zamietneme.“

Korupcia v azylovom systéme je častým javom. Mnoho cudzincov, ktorým bolo udelené postavenie utečenca si svoj štatút ochrany kúpilo a mnoho žiadateľov o azyl uviedlo, že migračných úradníkov museli podplatiť, aby vstúpili do azylového konania, aby im bol na azylový pohovor pridelený tlmočník, alebo aby sa dostali k dokumentácii.

V ukrajinskom azylovom práve navyše existujú dôležité právne medzery, ako je chýbajúca doplnková ochrana ľudí, ktorí utekajú pred všeobecným násilím v dôsledku ozbrojených konfliktov. Somálčania preto na Ukrajine nedostávajú ochranu ako utečenci. Mnoho Somálčanov okrem toho čelí zvýšenému riziku rasového násillia na Ukrajine a mnohí uviedli, že nemali inú možnosť, ako sa pokúsiť dostať do EÚ a získať ochranu tam. V azylovom práve neexistujú ustanovenia na ochranu obetí prevádzačov.

Maloletí bez sprievodu

Maloletí bez sprievodu čelia pri prístupe k azylovému konaniu a pri získavaní dokumentácie aj špecifickým prekážkam, pretože žiadosť môžu podať len s právnym zástupcom, ktorého im orgány v niektorých oblastiach odmietajú prideliť. Existuje len jeden známy prípad, kedy bol štatút utečenca udelený maloletej osobe bez sprievodu. Rozhodovanie je pomalé a mnoho maloletých počas rozhodovania o ich žiadostiach o azyl dosiahne dospelosť, čo oslabuje ich žiadosť.

Ešte horšie je, že príslušníci pohraničnej stráže môžu maloletých na týždne zaistiť v zariadení väzenského typu, ktoré sa eufemisticky nazýva „ubytovňa“. Predstavitelia hraničnej služby zaistením maloletých v tejto ubytovni spolu s nepríbuznými dospelými, ako aj dievčat spolu s chlapcami a mužmi ohrozujú bezpečnosť maloletých.

Maloletí migranti bez sprievodu často nedokážu získať prístup k štátom financovanému ubytovaniu a starostlivosti. Väčšina z nich žije v bytoch s ľuďmi pochádzajúcimi z rovnakej

krajiny a platí nájomné. Niektorí maloletí nedokážu za svoje denné výdavky a nájomné zaplatiť, preto vykonávajú domáce alebo iné práce. Tí, ktorí žijú v strediskách pre žiadateľov o azyl, môžu byť ubytovaní spolu s nepříbuznými dospelými, čo ich vystavuje riziku zneužívania. Maloletí bez sprievodu zriedkavo chodia do školy a väčšina z nich len občasne navštevuje jazykové kurzy.

Neexistujú pravidlá pre odhad veku, pričom niektorí úradníci spochybňujú tvrdenia maloletých o ich maloletosti a registrujú ich ako dospelých. Iní sa im vyhrážajú, že ak sa nevyhlásia za dospelých, zaistia ich. Z tohto dôvodu boli niektorí maloletí na šesť mesiacov zaistení. Napriek nevypočítateľnému zaobchádzaniu s týmito maloletými na Ukrajine Slovensko i Maďarsko vracajú maloletých bez sprievodu podľa svojich readmisných dohôd. V praxi ich vracajú na rovnakom základe ako dospelých, pričom sa nezohľadňuje ich zraniteľnosť ani nedostatočná ochrana na Ukrajine. Niektorí maloletí, ktorí boli vrátení spomínali zlé zaobchádzanie, vrátane týrania a svojvoľného zaistenia zo strany ukrajinských predstaviteľov.

Vyhostenie alebo vrátenie („refoulement“)

Najväčšie riziko vyhostenia alebo vrátenia utečencov – refoulementu – na Ukrajine vychádza zo žiadostí o vydanie. Napriek jednoznačnému zákazu vyhostenia alebo vrátenia v medzinárodnom a národnom práve, Ukrajina 14. februára 2006 na základe žiadosti o vydanie rozhodla o nútenom návrate desiatich Uzbekov späť do Uzbekistanu, a to i napriek žiadostiam Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR), aby vrátení neboli. Po samotnom skutku Ministerstvo spravodlivosti v máji 2006 vydalo právne stanovisko, v ktorom skonštatovalo, že deportácia bola nezákonná. Počas návštevy pracovníkov Human Rights Watch v júni 2010 boli podané žiadosti o vydanie štyroch uzbeckých občanov do ich domovskej krajiny; títo boli v rôznych stupňoch procesu posudzovania žiadosti o azyl a odvolania proti rozhodnutiu o neudelení postavenia utečenca na Ukrajine.

UNHCR zdokumentoval, že Ukrajina sa dopustila núteného návratu 12 osôb v roku 2008 a 16 osôb v roku 2009. UNHCR pre Human Rights Watch uviedol: „S generálnym prokurátorom sa naďalej nezhodujeme v názore na vyhostovanie osôb, o ktoré sa UNHCR zaujíma.“

Odporúčania pre vlády Maďarska a Slovenska

- Nenavracajte žiadateľov o azyl na Ukrajinu a zabezpečiť zadržaným cudzincom za každých podmienok prístup k azylovému konaniu. Poskytnúť im informácie o ich práve požiadať o azyl, a to písomne i ústne s pomocou kompetentného tlmočníka.

- Pozastaviť vrátenie žiadateľov o azyl, ktorých žiadosti boli zamietnuté, a migrantov na Ukrajinu dovtedy, kým nezávislé správy nepotvrdia, že s vrátenými osobami sa zaobchádza dôstojne a ľudsky.
- Pozastaviť readmisiu maloletých bez sprievodu a členov iných ohrozených skupín na Ukrajinu, keďže táto krajina im nedokáže poskytnúť ochranu. V prípade pochybnosti o tom, či je osoba maloletá, mala by sa táto osoba považovať za maloletú.
- Zmeniť legislatívu tak, aby sa zaviedol odkladný účinok všetkých odvolaní proti rozhodnutiam o vyhostení. Zabezpečiť, aby boli všetci zaistení cudzinci, na ktorých sa vyhostenie vzťahuje, informovaní o svojom správe zákonne vyhostenie napadnúť a aby mali prístup k právnikom, mimovládnym organizáciám alebo UNHCR.
- Kedykoľvek umožniť nezávislé monitorovanie staníc hraničnej polície, najmä pri vrátení osôb v skrátrenom konaní.

Readmisie zo susediacich krajín EÚ

V posledných rokoch klesá rovnako počet migrantov zaistených po vstupe na územie Slovenska a Maďarska cez Ukrajinu, ako aj počet osôb, ktoré boli na Ukrajinu vyhostené.

	Počet zaistených migrantov, ktorí vstúpili na územie štátu cez Ukrajinu		Počet migrantov vyhostených na Ukrajinu ¹
Slovenská republika	2008	978	691 ²
	2009	563	425 ³
	2010 (január – jún)	203	140 ⁴
Maďarsko	2008	980	425 ⁵
	2009	436	284 ⁶
	2010 (január – august)	185	164 ⁷

Tieto údaje naznačujú, že snaha o posilnenie bezpečnostných kapacít na západnej hranici Ukrajiny bola úspešná. EÚ pravdepodobne bude budovať na tomto úspechu readmisnou dohodou medzi EÚ a Ukrajinou, ktorá nadobudla platnosť 01. januára 2010. V čase písania tejto správy však ešte neboli uzavreté vykonávacie protokoly a hraničné služby na Ukrajine,

¹ Osoby, ktoré neboli vyhostené, dostali oprávnenie zdržiavať sa v príslušnej krajine, vrátane tých osôb, ktoré vstúpili do azylového konania. Maďarsko v roku 2008 prijalo do azylového konania 555 migrantov, ktorí na územie Maďarska vstúpili cez Ukrajinu, ďalej prijalo 152 migrantov v roku 2009 a počas prvých ôsmich mesiacov roku 2010. Slovensko nám nedokázalo poskytnúť samostatné údaje o tom, koľko z migrantov dostalo oprávnenie zdržiavať sa v krajine na základe toho, že tieto osoby vstúpili do azylového konania.

² 670 z vyhostených osôb predstavovali obžania tretích krajín.

³ 399 z vyhostených osôb predstavovali obžania tretích krajín.

⁴ 125 z vyhostených osôb predstavovali obžania tretích krajín.

⁵ 260 z vyhostených osôb predstavovali obžania tretích krajín.

⁶ 98 z vyhostených osôb predstavovali obžania tretích krajín.

⁷ 17 z vyhostených osôb predstavovali obžania tretích krajín.

v Maďarsku, v Poľsku a na Slovensku naďalej neformálne postupovali podľa bilaterálnych protokolov z polovice deväťdesiatych rokov 20. storočia.⁸

Podľa bilaterálnych dohôd možno migrantov, zadržaných po nepovolenom vstupe do Poľska, na Slovensko a do Maďarska, vrátiť v skrátenej konaní, ak sú zadržaní do 48 hodín od prekročenia hranice.⁹ Podanie odvolania na Slovensku alebo v Maďarsku nemá odkladný účinok na rozhodnutie o vrátení a dotknuté osoby nemajú prístup k žiadnym informáciám o zadržaní a vrátení. V praxi pracovníci Human Rights Watch zistili, že migrantov často uviedli do omylu, že nebudú vrátení, požiadali ich, aby podpísali dokumenty, ktorým nerozumeli, a nie vždy dostali možnosť kontaktovať právnik, mimovládne organizácie alebo UNHCR.

Podľa readmisnej dohody medzi EÚ a Ukrajinou nemusí štát EÚ, ktorý žiada o vrátenie občana tretej krajiny alebo osoby bez štátneho občianstva na Ukrajinu, preukázať štátne občianstvo tejto osoby; stačí, ak preukáže, že osoba priamo a nezákonne prekročila hranice z Ukrajiny do EÚ. Ako doklad stačí cestovný lístok alebo zoznam cestujúcich. Medzi menej presvedčivé dôkazy (ktoré môže Ukrajina preskúmať a napadnúť do 20 dní) budú patriť výpovede svedkov, potvrdenky, účty z Ukrajiny a pod. Dôkazy od migranta budú postačovať len vtedy, ak budú odovzdané v súdnom alebo správnom konaní.¹⁰

V rámci skrátenej konaní podľa readmisnej dohody medzi EÚ a Ukrajinou má byť hraničná služba schopná preukázať, že migrant prekročil hranice priamo z Ukrajiny.¹¹ Štát EÚ

⁸ Predstavitelia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky povedali pracovníkom Human Rights Watch, že bilaterálna dohoda sa používa paralelne s dohodou na úrovni EÚ, keďže dohoda na úrovni EÚ takúto paralelnú prax nevyklučuje a neobsahuje žiadne ustanovenia, ktoré by boli v rozpore s bilaterálnou dohodou. Dostali sme aj informáciu, že Poľsko postupuje rovnako. Rozhovor Human Rights Watch s Janou Juríčkovou, Odbor medzinárodnej spolupráce Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 10. septembra 2010.

⁹ Článok 7 ods. 1 readmisnej dohody medzi Maďarskom a Ukrajinou a článok 6 ods. 1 readmisnej dohody medzi Slovenskom a Ukrajinou: „Strany prijímú naspäť občana tretieho štátu alebo osobu bez štátneho občianstva, ktorí z územia ich štátu protiprávne prekročili spoločné štátne hranice. Ak od protiprávneho prekročenia spoločných štátnych hraníc takými osobami neuplynulo 48 hodín a odovzdávajúca strana o to požiadala, prijímajúca strana prijme také osoby bez zbytočných formalít.“

¹⁰ Príloha 3B uvádza: „Úradné výpovede, najmä výpovede príslušníkov pohraničnej stráže žiadajúceho štátu alebo iných svedkov, ktorí môžu dosvedčiť, že dotknutá osoba prekročila hranicu, doklady, potvrdenia a účty akéhokoľvek druhu (napr. hotelové účty, karty dosvedčujúce návštevu u lekára, respektíve zubára, vstupné preukazy do verejných, respektíve súkromných inštitúcií, zmluvy na prenájom auta, potvrdenky transakcie uskutočnenej kreditnou kartou atď.), ktorými možno jasne preukázať, že dotknutá osoba sa zdržiavala na území požadovaného štátu, informácie svedčiacie o tom, že dotknutá osoba použila služby sprievodcu alebo služby cestovnej kancelárie, úradná výpoveď dotknutej osoby v rámci súdneho alebo správneho konania“ Dohoda medzi Európskym spoločenstvom a Ukrajinou o readmisii osôb, CE/UA/READ/en 1, v „Rozhodnutí Rady o podpísaní Dohody medzi Európskym spoločenstvom a Ukrajinou o readmisii osôb,“ 9312/07, Rada Európskej Únie, Brusel, 05. júna 2007.

¹¹ Dohoda medzi Európskym spoločenstvom a Ukrajinou o readmisii osôb, CE/UA/READ/en 1, článok 5(3), v „Rozhodnutí Rady o podpísaní Dohody medzi Európskym spoločenstvom a Ukrajinou o readmisii osôb,“ 9312/07, Rada Európskej Únie, Brusel, 05. júna 2007.

musí žiadosť podať do dvoch dní od zadržania občana tretieho štátu alebo osoby bez štátnej príslušnosti, Ukrajina má následne dva dni na odpoveď.

Žiadajúca krajina musí stále predkladať dôkazy preukazujúce priamy odchod z Ukrajiny, no úradné „výpovede príslušníkov pohraničnej stráže, ktorí môžu dosvedčiť, že dotknutá osoba prekročila hranicu z požadovaného štátu a vstúpila priamo na územie žiadajúceho štátu,“ v skrátenom konaní postačuje.¹² Ukrajina môže takéto dôkazy napadnúť do 20 dní, inak sa má za to, že ich prijíma.

Slovensko

Najčastejšou sťažnosťou, ktorú pracovníci Human Rights Watch od migrantov vrátených zo Slovenska počuli, bolo, že slovenské úrady ignorovali ich žiadosti o azyl, že žiadosti neboli posudzované individuálne a že v priebehu niekoľkých hodín od zadržania na Slovensku boli rýchlo vrátení späť, pričom nemali dostatok možností požiadať o to, aby mohli zostať. Hoci sa vyskytli svedectvá o hrubom zaobchádzaní, mnoho migrantov nám povedalo, že slovenská pohraničná stráž s nimi zaobchádzala korektne.

Väčšina migrantov, s ktorými pracovníci Human Rights Watch na Ukrajine hovorili a ktorí boli vrátení z EÚ, bola vrátená zo Slovenska. Ukrajinskí predstavitelia predpokladajú, že vyššie čísla zo Slovenska sú zapríčinené tým, že časť slovenskej pohraničnej oblasti je hornatejšia ako oblasti pri poľských a maďarských hraniciach a ponúka viac možností prejsť nepozorovane.¹³

Pracovníci Human Rights Watch zozbierali 36 výpovedí migrantov, ktorí uviedli, že boli vrátení zo Slovenska, pričom dvaja boli vrátení v roku 2008, 10 v roku 2009 a 24 počas prvých piatich mesiacov 2010, teda po tom, ako oficiálne vstúpila do platnosti readmisná dohoda medzi EÚ a Ukrajinou.¹⁴ Z týchto 36 migrantov, ktorí boli vrátení na Ukrajinu, 25 vo svojich výpovediach uviedlo, že žiadali o azyl na Slovensku – často prosiac v slzách – ale slovenskí predstavitelia ich žiadosti ignorovali. Hovorili sme aj s jednou osobou, ktorá vstúpila do azylového konania po tom, ako prišla na Slovensko cez Ukrajinu.¹⁵

¹² Dohoda medzi Európskym spoločenstvom a Ukrajinou o readmisii osôb, CE/UA/READ/en 1, Príloha 3B, v „Rozhodnutí Rady o podpísaní Dohody medzi Európskym spoločenstvom a Ukrajinou o readmisii osôb,“ 9312/07, Rada Európskej Únie, Brusel, 05. júna 2007.

¹³ Rozhovor s predstaviteľmi hraničnej služby, Mukačevo, 18. júna 2010. Tento predpoklad potvrdili predstavitelia hraničnej polície a ministerstiev vnútra v Bratislave aj v Budapešti.

¹⁴ Celkový počet osôb, s ktorými sa viedli rozhovory, je nižší ako 36, pretože niektoré osoby prekročili hranice viackrát.

¹⁵ Rozhovor Human Rights Watch S-110, Záchytný tábor Humenné, Slovensko, 23. júna 2010.

Migranti pracovníkom Human Rights Watch veľmi rozdielne opisovali, ako s nimi zaobchádzala slovenská cudzinecká polícia. Ich opisy siahali od dobrého a čestného zaobchádzania, vrátane migranta, ktorý sa široko usmial a zdvihol na oboch rukách palce nahor,¹⁶ až po výpovede o bití a zlom zaobchádzaní. Jeden z tých horších príbehov, príbeh 20-ročného Pakistanca, sa začína zadržaním 10 minút po prekročení hranice:

Bol som sám. Bolo 24. decembra 2009. Slovenský pohraničník ma kruto bil. Mlátil ma od večera do rána. Najprv, keď ma chytili, ma jeden vojak zbil pred inými vojakmi, a potom ma mlátili v zaisťovacom centre. Mali vojenské uniformy. Vzali nás do miestnosti, kde bol počítač a muž v civilnom oblečení, a znova ma zbili. Obuškami a opaskami ma udierali a kopali ma od jedného k druhému. Odvtedy neviem vystrieť pravú nohu. Bolí ma podpazušie a chrbát. Kým ma bili, pýtali sa ma: „Odkiaľ si? Kto je tvoj prevádzkač?“ Tri hodiny ma držali na hraniciach, potom ma vrátili na Ukrajinu.¹⁷

Takéto obvinenia z bitia boli zriedkavé, hoci slovné nadávky neboli nezvyčajné. Najčastejšie sa migranti pri spomínaní na svoje zážitky zo Slovenska sťažovali, že slovenské orgány ignorovali ich žiadosti o azyl a donútili ich podpísať dokumenty, ktorým nerozumeli. 36-ročný Afganec, vrátený zo Slovenska v marci 2010, uvádzal nasledovné:

Vôbec nám nedali možnosť hovoriť o tom, že by sme chceli byť utečencami alebo azylantmi na Slovensku. Dožadovali sme sa právnika. Dožadovali sme sa OSN. Žiadali sme o azyl. Nereagovali. Zobrali nám odtlačky prstov a odfotili nás. Nebili nás, no nadávali nám a kričali na nás. Donútili nás podpísať dokument o deportácii na Ukrajinu. Nechcel som ho podpísať, ale začali na mňa kričať, tak som podpísal. Mali veľmi slabého tlmočníka, ktorý nám nič nevedel vysvetliť ani nám pomôcť. Na Slovensku sme strávili jednu noc a nasledujúce ráno nás vzali späť na Ukrajinu.¹⁸

Iní uvádzali, ako slovenská cudzinecká polícia ignorovala nielen žiadosti o azyl, ale aj žiadosti o lekára. 20-ročný muž patril medzi tých členov svojej skupiny, ktorých prevádzkači kruto zbili a zranili, ale slovenské úrady sa ich zraneniami nezaoberali:

¹⁶ Rozhovor Human Rights Watch B-20, Žuraviči, 15. júna 2010.

¹⁷ Rozhovor Human Rights Watch B-14, Žuraviči, 14. júna 2010.

¹⁸ Rozhovor Human Rights Watch B-19, Žuraviči, 15. júna 2010.

Povedal som, že žiadam o azyl. Policajt [slovenskej hraničnej polície] neodpovedal. Naložil nás do auta... Vzali nás späť smerom, odkiaľ sme prišli, a doviedli nás na policajnú stanicu. Mali tam iné uniformy ako tí, čo nás doviedli. Dali nám vodu. Boli sme mokří a špinaví od blata. Dali nám deky. Trikrát som prosil o lekára. Hovoril som po anglicky. Hovoril som im, že som zranený. Potom som žiadal o azyl. Tú noc nás po jednom vypočúvali. Prekladal som pre všetkých. Pýtali sa ma, odkiaľ som prišiel, aké mám občianstvo, čo tam robím... Jasne som povedal, že žiadam o azyl. Vzali nám odtlačky prstov. Dali nám jedlo. Čo sa týka jedla, dobre s nami zaobchádzali. Bolela ma hlava, ale nič proti bolesti mi nedali. Jednému mužovi bez prstov asi dve alebo tri hodiny krvácala ruka. Povedal som im, že potrebuje lekára, ale neurobili nič. Miestnosť bola studená. Vonku pršalo...

Nestretli sme sa s právníkom, len s policajtmi. Zaobchádzali s nami ako so zločincami. Prehľadávali nás nahých, vonku a na chodbe policajnej stanice... Prikázali nám podpísať papiere. Povedal som im, že ich podpísať nemôžem, lebo nerozumiem, čo tam je napísané. Povedali mi však, že je to v mojom záujme, aby som podpísal a tlačili na mňa. Všetkých nás donútili podpísať tie papiere. Nepovedali nám, o čo ide... O dvadsať minút som počul, ako niekto kričí. Pochopil som, že nás posielajú späť.¹⁹

Skrátené konanie sa má vzťahovať len na osoby, zadržané do 30 kilometrov od hranice a do 48 hodín od prekročenia hraníc. Hoci odhady migrantov sú v otázke času a vzdialenosti často pochopiteľne nepresné, viacerí, vrátane tohto 22-ročného občana Indie, si boli istí, že na Slovensku prešli značnú vzdialenosť:

Po prechode na Slovensko som šiel pešo päť dní. Nemal som potraviny ani vodu. Prešiel som popri Snine a myslím, že som sa dostal do blízkosti Bratislavy. Šiel som veľmi ďaleko... Chytili nás na ceste asi o 08:00 22. mája 2010. Pršalo a bolo veľmi chladno. Povedal som policajtom: „Potrebujem tu ostať.“ Nebol nijaký sudca ani súd. Videl som len policajtov. Prišli štyri policajné autá. Naložili nás do auta a 45 minút nás viezli na policajnú stanicu. Vzali nám odtlačky prstov a napísali si naše mená.

¹⁹ Rozhovor Human Rights Watch B-34, Užhorod, 18. júna 2010.

Dali mi nejaký papier a povedali: „Nechám ťa tu zostať, ak to podpíšeš.“ Podpísal som dokument, ktorému som nerozumel a vyhostili ma. Nikdy som im nepovedal, že som prišiel z Ukrajiny. V mojom odeve nenašli nijaké papiere z Ukrajiny. Policajným autom ma asi hodinu viezli na ukrajinskú hranicu. Slovenská polícia s nami dobre zaobchádzala. Na Ukrajinu nás vrátili v tej istý deň, kedy nás chytili, asi o štvrtej alebo piatej popoludní. Ešte ani nebola tma.²⁰

Slovenskí zástupcovia nám povedali, že to, či migranta Ukrajina v skrátrenom konaní prijme, často závisí od osobných vzťahov medzi pracovníkmi na hraniciach. Poznamenali, že spolupráca funguje dobre a ukrajinské úrady vo všeobecnosti žiadosti o readmisiu nespochybňujú. Ukrajinské úrady radšej prijímajú migrantov, ktorí boli zadržaní v blízkosti hraníc, ako dôkaz toho, že prišli priamo z Ukrajiny. Slovenskí zástupcovia ďalej v rozpore s mnohými tvrdeniami migrantov uviedli, že profesionálny tlmočník je vždy prítomný, že všetky dokumenty sa migrantom najprv nahlas prečítajú a až potom ich podpisuje príslušník polície, tlmočník a osoba, na ktorú sa vrátenie vzťahuje.²¹

V decembri 2009, tesne pred tým, ako nadobudla platnosť readmisná dohoda medzi EÚ a Ukrajinou, slovenské Ministerstvo vnútra zrušilo dohodu s UNHCR a slovenskou Ligou za ľudské práva, ktorá od roku 2007 umožňovala právnikom mimovládnych organizácií monitorovať konania o vrátení na hraniciach. V súčasnosti majú mimovládne organizácie prístup len k tým migrantom, ktorých nemožno vrátiť okamžite v rámci skráteneho konania a sú preto presunutí do zaisťovacích zariadení.²²

Rozhodnutie o tom, či bude osoba zo Slovenska vyhostená, prijíma výlučne cudzinecká polícia na hranici. Predstavitelia Odboru cudzineckej polície v Bratislave uviedli, že hraničná polícia zvažuje, či by vrátením osoby na Ukrajinu vzniklo vyhostenej osobe riziko. Nepoznali však stanovisko UNHCR, ktoré uvádza, že Ukrajina nie je bezpečnou treťou krajinou.²³

²⁰ Rozhovor Human Rights Watch B-35, Čop, 19. júna 2010.

²¹ Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Tvoríkom, riaditeľom Odboru cudzineckej polície Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 10. septembra 2010.

²² Rozhovor Human Rights Watch s Miroslavou Mittelmanovou, slovenská Liga za ľudské práva, Bratislava, 09. septembra 2010.

²³ Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Tvoríkom, Bratislava, 10. septembra 2010. Vo svojom „Stanovisku k azylovej situácii na Ukrajine v kontexte vracania žiadateľov o azyl“ z októbra 2007 UNHCR uvádza: „zdržať sa vrátenia žiadateľov o azyl z tretích krajín na Ukrajinu,“ (odsek 52, strana 14), pričom na toto odporúčanie sa odvoláva ešte aj v máji 2010 „Poznámka k ochrane utečencov a žiadateľov o azyl na Ukrajine“ (strana 1).

Teoreticky majú migranti právo odvolať sa proti rozhodnutiu o administratívnom vyhostení do 15 dní na príslušnom oddelení hraničnej polície a v prípade, ak je zamietnuté, následne podať odvolanie na súd. Ak sa osoba odvolá, polícia rozhodne o tom, či bude jej vyhostenie pozastavené, alebo nie. Proti rozhodnutiu polície o zrušení odkladného účinku vyhostenia sa nedá odvolať, a to ani vtedy, keď o prvom odvolaní stále nie je rozhodnuté. Hraničná polícia nevedela uviesť, koľko odvolaní proti rozhodnutiam o vyhostení migrantov na hraniciach podali, ani to, ako často polícia vyhostuje migrantov, o odvolaniach ktorých nie je rozhodnuté. Podľa slovenskej Ligy za ľudské práva rozhodnutia o vyhostení spravidla nezabezpečujú migrantom, ktorí sa odvolávajú, odkladný účinok rozhodnutia o ich vyhostení. Táto skutočnosť pravdepodobne migrantov odrádza od odvolávania sa proti vyhosteniu.²⁴

Rozhodnutia o vyhostení ďalej spravidla obsahujú zákaz vstupu na dobu piatich rokov.²⁵ Podľa slovenských úradov sa maloletí bez sprievodu na Ukrajinu podľa readmisnej dohody nevracajú a cudzinecká polícia je povinná bezodkladne odovzdať osoby, ktoré sa vyhlásia za maloleté, orgánom na ochranu maloletých.²⁶ Napriek týmto jasne vymedzeným povinnostiam uvedeným v zákone, sú výpovede vrátených maloletých migrantov diametrálne odlišné.

17-ročný afganský chlapec bez sprievodu, ktorý bol zo Slovenska vyhostený na konci roku 2009 alebo na začiatku roku 2010, nám povedal:

Prešli sme cez slovenské hranice, ale chytili nás. Požiadali sme políciu o pomoc. Po jednom dni a jednej noci nás vyhostili. Slovenskí vojaci s nami zaobchádzali dobre. Nepýtali sa ma, prečo som odišiel z Afganistanu. Pýtali sa ma len na môj vek. Povedal som im, že 01. októbra 1992. Napísal som ten dátum na ich papier. Nerozumel som dokumentu, ktorý som podpísal. Povedali, že nás zoberú do tábora pre migrantov, ale vyhostili nás.²⁷

²⁴ Rozhovor Human Rights Watch s Branislavom Červenkom, Odbor cudzineckej polície Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 10. septembra 2010. Pracovníci Human Rights Watch hovorili so žiadateľom o azyl z Pakistanu, ktorý bol vrátený na Ukrajinu zo Slovenska 16. júna 2010 s letáčikom v arabskom jazyku o jeho práve požiadať o azyl a s rozhodnutím o administratívnom vyhostení, v ktorom sa uvádzalo, že odvolanie nebude mať odkladný účinok, pretože menovaný predstavuje ohrozenie verejného poriadku. Na rozhodnutí o vyhostení bolo uvedené len meno tlmočníka, ktorým bol Slovák, nie však podpis. Kópiu rozhodnutia má Human Rights Watch k dispozícii.

²⁵ Pracovníci Human Rights Watch získali kópiu rozhodnutia o vyhostení migranta, ktoré obsahuje zákaz vstupu s odkazom na § 56 ods. 1 Zákona o pobyte cudzincov. (Kópiu rozhodnutia o vyhostení má Human Rights Watch k dispozícii.)

²⁶ Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Tvoríkom a Lýdiou Mlynkovou, Odbor sociálnych vecí a ochrany detí, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava, 10. septembra 2010.

²⁷ Rozhovor Human Rights Watch B-39: dátum a miesto nezverejňujeme.

16-ročné dievča zo Somálska, ktoré cestovalo so svojim mladým, už dospelým manželom, zaistili na Slovensku 17. mája 2010 a vrátili nasledujúci deň. Nevieme, či s ňou slovenské orgány zaobchádzali ako s osobou bez sprievodu, ale dievča nám povedalo, že jej zmenili dátum narodenia z roku 1994 na rok 1984:

Povedali sme im, že dátumy narodenia sú chybné. Plakala som pred nimi, ale nepočúvali nás. Hovorila som: „Prosím, dovoľte mi zostať.“ Povedali sme, že sme somálski utečenci. Vzali nám odtlačky prstov a po jednej noci nás vyhostili.²⁸

Maďarsko

Pracovníci Human Rights Watch si vypočuli 14 svedectiev migrantov, ktorí boli vrátení z Maďarska. Piaty z nich boli vrátení v roku 2008, štyria v roku 2009 a piaty v prvých piatich mesiacoch roku 2010, po formálnom nadobudnutí účinnosti readmisnej dohody medzi EÚ a Ukrajinou.²⁹

Ani jeden z ľudí, s ktorými pracovníci Human Rights Watch robili rozhovory a ktorí boli vrátení z Maďarska, až na jednu výnimku, netvrdili, že by ich strážnici alebo policajti bili a mnohí sa o ich zaobchádzaní vyjadrovali kladne. Takmer každý však uviedol, že žiadal o azyl, že jeho žiadosť ignorovali a že ho prinútili alebo podvodom naviedli podpísať dokumenty, ktorým nerozumel, alebo že mu povedali, že ho odvezú do záchranného tábora a následne ho vyhostili na Ukrajinu. Výpoveď 24-ročného Somáľčana, zadržaného v maďarskom vnútrozemí vo februári 2010, predstavuje jedno z mnohých, podobných svedectiev:

Vzali nás na policajnú stanicu v maďarskom vnútrozemí. Každého z nás vzali do inej miestnosti. Kládli nám otázky – odkiaľ som, ako som prišiel. Povedal som, že som prišiel z Ruska. Povedal som, že som Somáľčan. Povedal som, že chceme požiadať o azyl. Povedali, že ma príjmu a odvezú ma do tábora. Vzali mi odtlačky prstov a odfotili ma. Podpísali sme nejaké papiere. Povedali nám, že ak ich podpíšeme, zoberú nás do tábora. Preto som ich podpísal...

Boli k nám milí. Vyzliekli nás donaha a prezreli nás. Zapísali náš osobný majetok. Tlmočník tam nebol. Zaistili ma o 15:00. Vyhostili nás o polnoci. Dali nám chlieb a vodu. Potom povedali „Ideme,“ a povedali, že nás autom

²⁸ Rozhovor Human Rights Watch B-27, Žuraviči, 15. júna 2010.

²⁹ Niektorí migranti boli z Maďarska vrátení opakovane.

odvezú do tábora. Vzal som si tašku. Keď som zavrel dvere, povedali: „Vyhostíme vás na Ukrajinu a tri roky sa nesmiete vrátiť. Rozplakal som sa a prosil som ich, aby nás nevracali. Aj ostatní sa rozplakali.“³⁰

Maďarské imigračné úrady pracovníkom Human Rights Watch opakovane tvrdili, že vrátenie sa týka len tých migrantov, pri ktorých existujú dôkazy, že prišli priamo cez Ukrajinu, pričom nezáleží na tom, v akej vzdialenosti od hranice sú zadržaní. Dôstojníčka cudzineckej polície Olga Kerezsine Petis vysvetlila pravidlá takto:

Ak vieme preukázať, že prišli z Ukrajiny, potom za nich zodpovedá Ukrajina. Ak pobyt na Ukrajine nemožno preukázať, odovzdávame ich nášmu imigračnému výboru. Nijaké pravidlo 30 kilometrov neexistuje. Nezáleží na tom, či niekto prejde jeden meter alebo viac, musíme mať doklad o nezákonnom prekročení hranice. Ak osobu nemožno vrátiť na Ukrajinu, príslušným orgánom sa stane imigračný úrad.³¹

Pani Petis ďalej uviedla, že spolupráca medzi ukrajinskou a maďarskou pohraničnou strážou je dobrá a spochybnenie vrátenia migranta sa zo strany ukrajinskej hraničnej služby vyskytuje len zriedkavo.³² Povedala:

S ukrajinskou pohraničnou strážou sa stretneme na hranici a ukážeme im dôkazy [o tom, že vracaná osoba nezákonne prekročila hranice z Ukrajiny do Maďarska]. Maďarsko osoby nevracia, ak takýto dôkaz nemá. Ukrajina a Maďarsko spolupracujú veľmi dobre. Ukrajina je naklonená našej spolupráci. Ukrajinské úrady pri vrátení osôb nerobia ťažkosti, lebo ich chcú vypočuť o otázkach súvisiacich so sieťami prevádzáčov.³³

Petis uviedla, že pri osobách žiadajúcich o azyl systém funguje inak: „Ak osoba požiada o azyl, musíme jej žiadosť preskúmať aj vtedy, ak máme dôkaz, že prišla z Ukrajiny.“³⁴ Žiadatelia o azyl, ktorí boli z Maďarska vrátení, jej slová spochybnili. Somálčan, ktorého z Maďarska vrátili v júli 2009, uviedol, že maďarským orgánom povedal, že prišiel cez Ukrajinu, zároveň sa však jednoznačne vyjadril, že žiada o azyl:

³⁰ Rozhovor Human Rights Watch S-81, Užhorod, 17. júna 2010.

³¹ Rozhovor s Olgou Kerezsine Petis, cudzinecká polícia, Nyírbátor, Maďarsko, 22. júna 2010.

³² Od roku 2009 ukrajinské úrady prijali všetky žiadosti o readmisiu zo Slovenska i z Maďarska.

³³ Rozhovor s Olgou Kerezsine Petis.

³⁴ tamže

Každému dali chlieb, maslo a liter vody. Keď nám to dali a keď sme videli maďarskú zástavu, boli sme veľmi radi, napadlo nám, že tu by sme mohli žiť. Prišla mladá žena, ktorá vedela po anglicky. Zobrali nás v policajnej stanici do miestnosti, kde bola na stene vlajka UNHCR. Pýtala sa nás, ako sme prišli, odkiaľ sme a takéto otázky. Na všetky sme odpovedali, že sme prišli z Ukrajiny a že chceme azyl. Žiadali sme o pomoc kvôli vojne v Somálsku a žiadali sme o azyl... Spýtali sme sa, či by sme mohli dostať azyl, a ona odvetila: „Som len tlmočníčka.“ ...

Chytili nás o šiestej večer. Vzali nám odtlačky prstov a odfotili si nás... Spali sme tam, v Maďarsku. Putami nás pripútali k posteliám bez matracov. Zavreli dvere a každého z nás pripútali k posteli. Po štyroch hodinách nám putá zložili. Keď niekto chcel ísť na záchod, mohol ich zavolať. Na policajnej stanici sme zostali 24 hodín. Potom sme šli 20 minút autom, prišli sme na hranice a zbadali sme ukrajinskú zástavu. Úplne sme stuhli... Nemali sme možnosť nikomu zatelefonovať. Bola s nami jedna mladá žena a dve deti... Všetkých nás vrátili.³⁵

Maďarské orgány v praxi zrejme neuplatňujú iné postupy pri maloletých bez sprievodu, ktorí prekročia hranice. 16-ročný afganský chlapec povedal, že úrady jeho vek nikdy nespochybnili, ale aj tak ho vrátili:

16 hodín sme sa v Maďarsku predierali húštinou. Išiel som s priateľom a s prevádzačom. Vyšli sme na cestu, prišla maďarská polícia a žiadali od nás doklady. Vzali nás na policajnú stanicu a prezreli nám vrecká. Mali uniformy hraničnej polície. Chytili ma 19. apríla 2010 a vrátili ráno 20. apríla. Maďarská polícia sa správala dobre. Prevádzač ušiel. Keď ma chytili, povedal som, že som utečenec. Tlmočila nám pani z Palestíny. Povedal som: „Kde je toto tu?“ Ona odvetila: „V Maďarsku.“ Môj prípad si vzala žena z UNHCR. Bola to Maďarka.

Povedal som im, koľko mám rokov. [Má 16.] Ani môj priateľ nie je plnoletý. Dátum, ktorý som uviedol, napísali na svoje papiere. Tento dátum uviedli aj

³⁵ Rozhovor Human Rights Watch S-22, Vinnycia, 24. mája 2010.

na rozhodnutie o vyhostení a na všetky moje doklady, čo mám tu. Povedali mi, že mi pomôžu, a potom ma vyhostili.³⁶

Somálske dievča, ktoré ako 16-ročné vrátili z Maďarska, vypovedalo podobne, pričom uviedlo, že v Maďarsku bolo zaistené 24 hodín.³⁷ Pani Petis z cudzineckej polície pracovníkom Human Rights Watch povedala: „S deťmi sa zaobchádza rovnako, ako s dospelými. Aby sme ich nevrátili, musia povedať „azyl“. Ak existujú dôkazy o tom, že prišli z Ukrajiny, a ak nechcú v Maďarsku požiadať o azyl, mali by byť bez ohľadu na vek vrátení na Ukrajinu. Prečo nie?“³⁸

Predstavitelia imigračných úradov a polície v Budapešti však na túto otázku odpovedali v súlade s maďarským právnym poriadkom a tvrdili, že maloletí bez sprievodu môžu byť vrátení len s cieľom zlúčenia rodiny alebo vtedy, ak je pre nich zabezpečená primeraná inštitucionálna starostlivosť, a že nemôžu byť zaistení. Štatistické údaje nám nepredložili, uviedli však, že maloletí bez sprievodu boli vrátení len veľmi výnimočne.³⁹

Podľa zástupcov z Budapešti, rozhodnutie o vyhostení občana tretej krajiny na Ukrajinu prijíma spoločne cudzinecká polícia a Úrad pre imigráciu a občianstvo (ÚIO). Cudzinecká polícia vypočuje zaistenú osobu na hraniciach a následne požiada ÚIO o stanovisko, či by vyhostenie tejto osoby zo strany Maďarska predstavovalo porušenie záväzku nenavracania podľa Dohovoru o právnom postavení utečencov a Európskeho dohovoru o ľudských právach. ÚIO na základe výsluchu vydá odborné stanovisko, ktoré je pre políciu záväzné:

Požiadame ÚIO o odborné stanovisko, či [občana tretej krajiny] možno vrátiť. ÚIO vydá stanovisko na základe informácií o krajinách pôvodu a správ OSN. Podľa týchto správ je Ukrajina bezpečnou krajinou... ÚIO vždy povie, že osobu možno vrátiť. Nikdy sa nestalo, že by ÚIO určil, že osobu vrátiť nemožno. Nevieme o prípade, kedy by ich odpoveď bola záporná.⁴⁰

³⁶ Rozhovor Human Rights Watch B-42, Latorycia, 21. júna 2010.

³⁷ Rozhovor Human Rights Watch S-94: miesto a dátum nezverejňujeme.

³⁸ Rozhovor Human Rights Watch s Olgou Kerezsine Petis a Krisztianom Kakoczom, cudzinecká polícia, Nyírbátor, Maďarsko, 22. júna 2010.

³⁹ Rozhovory Human Rights Watch s Istvánom Ördögöm, riaditeľom a Árpádom Szépom, vedúcim odboru, Riaditeľstvo pre otázky utečencov, maďarský Úrad pre imigráciu a občianstvo, s Tarim Jánosom, zástupcom vedúceho a Gergelyim Bajnóczim, policajným poručíkom, Odbor cudzineckej polície veliteľstva štátnej polície, Budapešť, 09. septembra 2010.

⁴⁰ Rozhovor Human Rights Watch s Tarim Jánosom, zástupcom vedúceho a Gergelyim Bajnóczim, policajným poručíkom, Odbor cudzineckej polície veliteľstva štátnej polície, Budapešť, 09. septembra 2010.

Predstavitelia polície vysvetlili, že osoba, ktorej je vydané rozhodnutie o vyhostení, sa môže do ôsmich dní odvolať na súd, pričom rozhodnutie sa vydá do 15 dní. Takéto odvolanie však na vrátenie nemá odkladný účinok a odvolávajúcu sa osobu možno vrátiť v čase, kým sa o odvolaní rozhodne. Na otázku, či sa na hraniciach podáva veľa odvolaní proti rozhodnutia, odvetili: „Veľmi zriedkavo sa stáva, že sa osoba odvolá, a to preto, že naše rozhodnutia sú dobre odôvodnené.“⁴¹ Maďarsko nepovoľuje mimovládny organizáciám monitorovať konania o vrátení na staniciach hraničnej polície.⁴²

Medzinárodné právne záväzky Maďarska a Slovenska v oblasti vrátenia migrantov a žiadateľov o azyl a v oblasti práva žiadať o azyl

Princíp zákazu núteného návratu (nonrefoulement) v medzinárodnom práve o ochrane utečencov a o ľudských právach zakazuje vyhostenie a vrátenie osoby na miesto, kde by táto osoba musela čeliť prenasledovaniu, mučeniu, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu.⁴³

Dohovor o právnom postavení utečencov z roku 1951 zakazuje vrátenie utečencov „akýmkoľvek spôsobom“ na miesta, kde by boli ohrozené ich životy alebo sloboda.⁴⁴ Maďarsko a Slovensko, rovnako ako iné členské štáty EÚ, sú viazané princípom zákazu núteného návratu utečencov a žiadateľov o azyl ako signatárske krajiny Dohovoru o utečencoch a Protokolu k nemu z roku 1967.

Medzinárodné právo týkajúce sa ľudských práv v Dohovore na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania a v rámci Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (MPOPP) ďalej zakazuje vrátenie akejkoľvek osoby, ak jej hrozí mučenie. Výbor OSN pre ľudské práva o tomto ustanovení MPOPP uvádza, že štáty „nesmú vystaviť jednotlivcov nebezpečenstvu mučenia alebo krutého, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania pri vrátení do inej krajiny prostredníctvom vyhostenia, vykázania alebo núteného návratu (refoulementu).“⁴⁵

⁴¹ tamže

⁴² Povoľuje však právnikom z maďarského Helsinského výboru nahliadať do policajných záznamov vrátených osôb, mená a splnomocnenie ktorých dostali. Rozhovor Human Rights Watch s Julia Ivan, maďarský Helsinský výbor, Budapešť, 08. septembra 2010.

⁴³ Zákaz vrátenia osoby na miesto, kde by táto osoba čelila mučeniu alebo inému neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu je absolútny. Dohovor o utečencoch v článku 1.6.F vymenúva dôvody, za ktorých možno osobu, ktorá pred prenasledovaním uteká, vyňať spod ochrany utečencov.

⁴⁴ Dohovor o utečencoch, čl. 1.A.2.

⁴⁵ Všeobecná pripomienka č. 20 (1992) Výboru pre ľudské práva (HRI/HEN/1/Rev. 1, 28. júla 1994) pri vyjadrovaní sa k článku 7 Medzinárodného paktu občianskych a politických práv z roku 1966.

Krajiny EÚ sa navyše podľa Európskej charty základných práv EÚ zaväzujú nevystahovať, nevyhostiť a nevydať osoby do štátu, v ktorom existuje vážne riziko, že budú vystavené mučeniu alebo inému neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.⁴⁶ Tento princíp sa implementuje cez smernice ES o postupoch pri udeľovaní a odnímaní štatútu utečencov a o štandardoch oprávnenia na štatút utečenca alebo iných dôvodoch na medzinárodnú ochranu, pričom obe boli transponované do národného právneho poriadku každého členského štátu.⁴⁷ Charta základných práv EÚ navyše zaväzuje členské štáty EÚ garantovať právo na azyl.⁴⁸

Čo sa týka vrátenia maloletých bez sprievodu, členské štáty EÚ sú viazané Dohovorom OSN o právach dieťaťa, ktorý zakazuje nielen vrátenie dieťaťa do štátu, v ktorom by mohlo byť vystavené mučeniu alebo inému neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu, ale rovnako zaväzuje štáty považovať najlepší záujem dieťaťa za „prvoradé hľadisko“ pri rozhodovaní o vrátení dieťaťa.⁴⁹ Výbor OSN pre práva dieťaťa, orgán dohliadajúci nad realizáciou Dohovoru, uvádza, že o vrátení maloletej osoby bez sprievodu sa nesmie ani uvažovať, ak existuje „odôvodnené riziko“, že takýto návrat by vyústil do porušenia základných práv dieťaťa, najmä ak navyše platí princíp zákazu núteného návratu (nonrefoulement).⁵⁰

Hranica neľudského a ponižujúceho zaobchádzania môže byť pri deťoch podstatne nižšia, ako pri dospelých, pretože Európsky súd pre ľudské práva vo veci *Mubilanzila Mayeka a Kaniki Mitunga vs. Belgicko*, v ktorej šlo o vyhostenie päťročného dievčaťa z Konga, rozhodol, že vyhostenie dieťaťa predstavovalo neľudské a ponižujúce zaobchádzanie, a to aj preto, že Belgicko „nezabezpečilo dieťaťu dostatočnú starostlivosť a nebralo do úvahy skutočnú situáciu, ktorej bude dievča pri vrátení do krajiny svojho pôvodu pravdepodobne vystavené.“⁵¹

⁴⁶ Charta základných práv Európskej únie, čl. 19.2.

⁴⁷ Smernica Rady 2005/85/ES z 1. decembra 2005 o minimálnych štandardoch pre konanie v členských štátoch o priznávaní a odnímaní postavenia utečenca. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:326:0013:01:EN:HTML> (prístup 14. septembra 2010); Smernica Rady 2004/83/ES z 29. apríla 2004 o minimálnych ustanoveniach pre oprávnenie a postavenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátnej príslušnosti ako utečencov alebo osôb, ktoré inak potrebujú medzinárodnú ochranu a o rozsahu poskytovanej ochrany. <http://www.stranieriinitalia.it/briguglio/immigrazione-e-asilo/2008/aprile/direttiva-83-2004-en.html> (prístup 14. septembra 2010).

⁴⁸ Charta základných práv Európskej únie, prijatá 14. decembra 2007, 2007/C 303/01, vstúpila do platnosti 01. decembra 2009, článok 18.

⁴⁹ Dohovor o právach dieťaťa, čl. 3(1).

⁵⁰ Výbor OSN pre práva dieťaťa, všeobecná poznámka č. 6, odsek 84.

⁵¹ Európsky súd pre ľudské práva, *Mubilanzila Mayeka a Kaniki Mitunga vs. Belgicko*, (návrh č. 13178/03), Rozsudok z 12. októbra 2006, dostupný na www.echr.coe.int, ods. 68.

Európsky dohovor o ľudských právach poskytuje každej osobe, ktorej práva a slobody sú podľa ustanovení Dohovoru porušené, právo na účinný právny prostriedok nápravy.⁵² Európsky súd pre ľudské práva určil, že štáty sú povinné zaručiť účinný prostriedok nápravy a že „prostriedok nápravy, ktorý vyžaduje článok 13, musí byť rovnako „účinný“ v praxi i v práve.“⁵³

Ustanovenia readmisnej dohody medzi EÚ a Ukrajinou sa primárne zaoberajú praktickou stránkou vrátenia osoby na Ukrajinu a chýba v nej konkrétne zabezpečenie dodržiavania ľudských práv migrantov. Dohoda však neovplyvňuje záväzky členských štátov EÚ, ktoré im vyplývajú z medzinárodného práva v oblasti ľudských práv.⁵⁴

Ako ukazuje táto správa, pri vrátení na Ukrajinu hrozí migrantom reálne riziko mučenia alebo neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu. Migranti navyše môžu byť na Ukrajine svojvoľne zaistení. Ukrajinský nefunkčný a skorumpovaný azylový systém v praxi utečencom ochranu neposkytuje.

Výskum Human Rights Watch zdokumentoval množstvo tvrdení žiadateľov o azyl o tom, že Slovensko a Maďarsko im odopreli právo požiadať o azyl a že pri navrátení maloletých na Ukrajinu sa ani jedna z uvedených krajín neriadila najlepším záujmom dieťaťa. Slovensko ani Maďarsko v súčasnosti nemajú v zákonoch ani v praxi účinné prostriedky nápravy, ktoré by migrantov chránili pred zaobchádzaním, ktoré by bolo v rozpore s ich základnými právami. Slovenská polícia rutinne nepovoľuje odkladný účinok odvolania ešte skôr, ako môže byť dané odvolanie podané a maďarský Úrad pre imigráciu a občianstvo v praxi nevykonáva nijaké skutočné zhodnotenie rizika mučenia alebo prenasledovania po vrátení osôb na Ukrajinu. Ani jedna z týchto krajín navyše nepovoľuje nezávislým organizáciám plne monitorovať konania o vrátení osôb.

Táto správa ukazuje, že Slovensko a Maďarsko porušujú princíp zákazu vyhostenia alebo vrátenia (nonrefoulement), a to v rámci azylového práva i ľudských práv, ako aj svoje záväzky o poskytovaní prístupu k azylu podľa práva EÚ. Táto správa dokumentuje, že ukrajinské orgány mučili migrantov vrátených zo Slovenska a z Maďarska a podrobili ich

⁵² Európska charta ľudských práv, čl. 13.

⁵³ „Po druhé, aj v prípade, že riziko chyby je v praxi zanedbateľné... treba poznamenať, že ustanovenie článku 13 a iných ustanovení Dohovoru má formu záruky a nie len vyhlásenia o zámere alebo o praktickej realizácii.“ Európsky súd pre ľudské práva, *Conka vs. Belgicko*, (návrh č. 51564/99), Rozsudok z 05. mája 2002, dostupný na www.echr.coe.int, ods. 83. Európsky súd pre ľudské práva, *Z a iní vs. Spojené kráľovstvo*, návrh č. 29392/95, Rozsudok z 10. mája 2001, dostupný na www.echr.coe.int, ods. 108.

⁵⁴ Dohoda medzi Európskym spoločenstvom a Ukrajinou o readmisii osôb, preambula.

neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu, a že žiadateľom o azyl, ktorí boli vrátení zo Slovenska a z Maďarska, nebola poskytnutá účinná ochrana pred návratom na miesto, kde im preukázateľne hrozí prenasledovanie alebo iná vážna ujma.